

ОРІЄНТАЦІЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті проаналізовано проблему формування завдань та змісту орієнтації старшокласників на майбутню професійну діяльність у системі загальної середньої освіти, а також розкрито напрями створення освітньо-наукової системи професійної діяльності, яка забезпечена науково-методичним супроводом.

Надати допомогу старшокласникам в орієнтації на професійну діяльність мають суспільні інституції шляхом створення педагогічно доцільної і психологічно адекватної освітньо-наукової системи, яка максимально задовольнить їх професійні плани відповідно до існуючих і перспективних напрямів соціально-економічного розвитку [1]. Завдання системи – задоволення попиту загальноосвітньої ланки та інших соціальних інституцій у фахівцях-профорієнтаторах з їх комплексною підготовкою в системі вищих навчальних закладів з метою відновлення державної та регіональної системи професійної орієнтації; задоволення запиту педагогів-практиків сучасними науково-методичними основами та навчально-виховними комплектами за напрямами навчання та спеціальностями; орієнтація молоді на заповнення вакантних робочих місць; координація та інтеграція дій сім'ї, загальноосвітньої ланки у напрямі вирішення проблеми підготовки старшокласників до свідомого вибору професії. Саме тому проблема орієнтації старшокласників на професійну діяльність є важливою та актуальною. Її суть полягає у створенні суспільством відповідних умов для підготовки старшокласників до свідомого прийняття рішення щодо вибору майбутнього виду професійної діяльності, усвідомленні себе суб'єктом конкретної професійної діяльності та порівняння своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста, усвідомлення своєї відповідальності за успішне виконання діяльності та реалізацію своїх здібностей, саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення позитивного результату.

Орієнтація старшокласників на професійну діяльність у системі загальної середньої освіти потребує наукового переосмислення, результатом якого має бути впровадження в освітню практику нового змісту навчально-виховної роботи, оскільки разом з отриманням загальноосвітніх знань є нагальна необхідність послідовно готувати молоде покоління до професійної діяльності, яка відповідатиме їх особистісним якостям і одночасно підкріплюватиметься державними соціально-економічними програмами, що дасть можливість молоді через кваліфіковану працю одержувати винагороду. Але сьогодні спостерігається відсутність збалансованості в процесі планового відтворення людських ресурсів України з пріоритетною політикою на регіональному рівні. Приклад такої незбалансованості є наявність у державі великої кількості фахівців з економічною та юридичною освітою, для яких сьогодні не може бути надано достатньо робочих місць, підкріплених матеріальними ресурсами. Водночас, дослідниками зафіксований дефіцит кваліфікованих фахівців у галузях харчової та легкої промисловості, будівництва й архітектури, агропромислового комплексу, педагогіки тощо.

Мета статті полягає в розкритті педагогічної сутності завдань та складових системи орієнтації старшокласників на професійну діяльність.

Зазначимо, що різні аспекти орієнтації школярів на професійну діяльність відображені в працях С. Батишева, І. Беха, В. Доротюк, Д. Закатнова, І. Зязюна, Є. Климова, Г. Костюка, Г. Левченка, В. Мадзігона, В. Мачуського, Є. Павлютенкова, Н. Побірченко, В. Рибалка, В. Сидоренка, В. Синявського, М. Тименка, Б. Федоришина, С. Чистякової та ін.

Орієнтація на певний напрям професійної діяльності з наступним формуванням професійних якостей особистості здійснюється поступово. Значну роль у цьому процесі викликають соціальні інституції. До таких належать і навчальні заклади системи загальної середньої освіти, основними завданнями яких мають бути: особистісно орієнтоване навчання та виховання; задоволення прав особистості у напрямі здобуття освіти та забезпечення необхідних умов навчання в освітніх закладах; визначення прав та обов'язків учасників навчально-виховного процесу; нормативно-правове забезпечення; визначення структури та змісту навчально-виховного процесу; коригування навчально-виховного процесу органами управління відповідно до їх повноважень та на основі наукових напрацювань.

Саме в загальноосвітній школі навчальний процес повинен передбачати цілеспрямоване оволодіння старшокласниками систематизованими знаннями про природу, суспільство, людину, культуру та виробництво через засоби пізнавальної і практичної діяльності, результатом якої має бути інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що й повинно стати основою освіти впродовж життя та подальшої професійної діяльності молоді [2]. Інтелектуалізація освіти вимагає введення навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи спрямованого на всебічний розвиток особистості, який ґрунтується на засадах загальнолюдських цінностей і принципів, духовності, науковості, полікультурності, системності, єдності навчання і виховання, поваги до родини, суспільства, держави, людства; гуманізму і демократії; громадянської свідомості тощо.

Для вирішення зазначених проблем у системі загальної середньої освіти створені загальноосвітні навчальні заклади різних типів і форм власності (у тому числі для громадян, які потребують соціальної допомоги); міжшкільні навчально-виробничі комбінати; позашкільні заклади; науково-методичні установи; професійно-

технічні та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації, що дають повну загальну середню освіту та кваліфікацію. Вони покликані забезпечити реалізацію надання молоді загальної середньої освіти, сформувавши і розвинувши при цьому соціальну зрілість, творчість, громадянську позицію, почуття національної свідомості, здатність оволодіти системою наукових знань про природу, людину і суспільство та орієнтацію на майбутню професійну діяльність [3].

Під час розбудови системи орієнтації старшокласників на майбутню професійну діяльність варто звернути увагу на поєднання технічної і технологічної культури з урахуванням сучасних досягнень педагогічної освіти й науки; створення методичних центрів професійної орієнтації школярів та їх батьків з метою їх підготовки до свідомого вибору професії; узагальнення знань, умінь і навичок з техніки, технології, організації і планування виробництва, ознайомлення з трудовими процесами і змістом праці на підприємствах в установах та організаціях; створення необхідних умов для виховання у старшокласників життєвої позиції, свідомого відношення до праці, наявності трудової дисципліни, прищеплення їм початкових навичок праці за обраною професією тощо [4]. Зазначимо, щоб повноцінно брати участь у соціально-культурній і соціально-економічній діяльності особистість повинна мати ціннісну основу професіоналізму, яку складають духовні, інтелектуальні, морально-вольові якості та організаційні здібності.

Для вирішення багатоаспектної проблеми орієнтації старшокласників до професійної діяльності, відповідно до їх інтересів та суспільної необхідності, потрібна участь представників різних сфер знань (філософія, психологія, педагогіка, економіка, медицина тощо). Проблема визначення системи підготовки старшокласників до професійної діяльності є важливою складовою системи наукового управління соціальними процесами, і разом з тим, частиною проблеми трудового виховання підростаючого покоління. Вона може зводитися до завдань наукового управління процесом входження особистості в суспільний процес професіоналізації, який охоплює питання всебічної підготовки старшокласників до самостійного вибору професії та активного входження в процес свідомої трудової діяльності, питання закономірної зміни видів діяльності, професій, спеціальностей відповідно до закону зміни праці. Оскільки ключовою частиною процесу професіоналізації має стати свідомий, самостійний, добровільний вибір професії, то ця проблема розглядається на рівні наукового управління мотивами вибору професії, керування, здійснюваного на відповідному рівні соціально-педагогічного такту.

Для вирішення проблеми орієнтації старшокласників на свідомий вибір професії вибудовується система, яка передбачає вивчення загальнотеоретичних питань та наукову розвідку; питання системи управління інформацією; організаційні та практичні питання тощо. Завданнями системи є структурування та реалізація якісного змісту орієнтації старшокласників на професійну діяльність.

Складовою змісту навчально-методичного комплексу для старшокласників має бути ознайомлення з основами виробництва та його структурою; технологічним процесом виготовлення продукції; конструкціями та дією машин, верстатів, апаратів, інструментів і пристроїв, засобів автоматизації та механізації; кресленнями; технологічними та інструкційними картками; технікою безпеки та культурою праці; виробничою гігієною і протипожежними заходами; економікою та умовами оплати праці наявним професіям в організаціях і підприємствах; організацією праці на робочих місцях тощо. Це зумовлює створення освітньо-наукової системи для підготовки старшокласників до майбутньої професійної діяльності, забезпеченої науково-методичний супроводом.

Налагодження такої системи потребує наступних заходів: проведення перспективних експериментальних досліджень; розробки теоретико-методологічних основ професійної орієнтації; розробки та удосконалення методів визначення наявної і перспективної потреби регіонального ринку праці, методів обліку, оперативного пошуку та використання відповідної інформації на практиці та розробки відповідних систем для інформаційного забезпечення навчальних закладів та суспільних інституцій, які проводять профорієнтаційні заходи; розробки та удосконалення соціологічних і диференційно-психологічних методів оперативного вивчення формування професійної спрямованості; розробки комплексних методик для діагностики професійних здібностей, професійної придатності, а також методів прогнозування факторів успішності в певному виді діяльності та розробка комплексів для психодіагностичного забезпечення заходів з професійної орієнтації; розробка методів збору, зберігання та оперативного пошуку професіографічної інформації й розробки психофізіологічної систематики професій чи напрямів діяльності; розробки системи інформаційно-професіографічного вивчення практичної роботи з професійної орієнтації; розробки методів формування відповідної професійної спрямованості; розробки методів формування професійних здібностей і професійної придатності; розробки методів і побудова моделей вирівнювання соціального престижу різноманітних професій; розробки методів економічного і морального регулювання процесу розподілу і закріплення трудових ресурсів на ринку праці; розробки системи заходів щодо підвищення привабливості для школярів сфер матеріального виробництва та обслуговування; розробки системи заходів по підвищенню ефективності впливу засобів масової інформації на формування мотивів вибору професії; визначення завдань і системи роботи загальноосвітньої ланки з профорієнтації в єдності з сім'єю та регіональними органами влади; створення системи підготовки і перепідготовки фахівців з педагогіки та психології, компетентних у вирішенні проблеми підготовки школярів до свідомого професійного самовизначення; розробки організаційних проектів окремих ланцюгів системи профорієнтації у країні, а також оновлення загальнодержавної системи професійної орієнтації (професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація).

Наявність значної кількості професій і спеціальностей у народному господарстві потребує звернення особливої уваги на удосконалення професійної орієнтації, яка розглядається як науково обґрунтована система підготовки молоді до самостійного вибору професії і має враховувати індивідуальні особливості й інтереси кожної людини та сприяти раціональному розподілу рушійних сил в інтересах народного господарства країни, окремої галузі, економічного регіону. Закономірно, що динаміка науково-технічного прогресу призводить до виникнення нових і відмирання непотрібних суспільству професій. Правильна організація профорієнтаційної роботи може дати великий економічний ефект, оскільки значна кількість людей має обмеження до певних видів чи напрямів професійної діяльності, а значить, потребує допомоги фахівців у виборі професії.

Вибір професії є довготривалим процесом, який проходить ряд етапів в умовах навчання старшокласників у загальноосвітній школі і передбачає об'єктивну послідовність професійного становлення особистості. Процес професійного самовизначення відображає декілька етапів становлення особистості: вибір професії, професійне становлення в процесі оволодіння конкретною професією у навчальному закладі, вибір робочого місця в рамках професії. Водночас у галузі наукового пізнання за змістом, організацією і методами професійна орієнтація підпорядковується дидактичним і виховним принципам, спрямованим на всебічний і гармонійний розвиток особистості. Такими принципами є: виховний характер та політехнічна спрямованість професійної орієнтації; формування професійних намірів відповідно до інтересів, особливостей особистості та потреб економічного регіону в кадрах; співпраця навчальних закладів, сім'ї і виробництва у профорієнтаційних заходах. Ці принципи розглядаються в єдності та взаємодії.

Для забезпечення стабільного соціально-економічного поступу України та зниження рівня соціальної напруги загальноосвітня ланка має допомогти старшокласникам зорієнтуватися на майбутню професійну діяльність. Позитивних результатів у цьому напрямі можна досягти при тісній взаємодії суспільних інституцій та навчальних закладів системи загальної середньої освіти при наявності науково-методичних розробок, у яких враховуватимуться певні особливості, які зумовлені різним рівнем теоретичної і практичної підготовки; особливостями індивідуального розвитку, що відобразатиметься на формуванні учнівських груп; відмінностями в організації навчально-виховного процесу; стані матеріально-технічної бази; залученням у сферу матеріального виробництва тощо. Кожному старшокласникові потрібна кваліфікована допомога у вибудові індивідуальної стратегії діяльності у вигляді мотивованих і здійснюваних проєктів професійних перспектив. Освіта і самоосвіта, самопізнання, самореалізація повинні скласти змістові лінії стратегії послідовних дій старшокласника. Це дозволить накопичувати загальноосвітні знання, включаючи знання про конкретні професії, їх особливості, що звуть межі пошуку "своєї професії" і вибудує орієнтовні перспективи професійної кар'єри; пізнавати себе як у плані індивіда, людини взагалі, свого образу "Я", реального і бажаного, позитивних і негативних особистісних якостей, так і цілеспрямовано – як суб'єкта професійного самовизначення з набутими професійно важливими якостями, пробуджуючи і закріплюючи при цьому соціальну сміливість, демонструючи широкий спектр інтересів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: – К.: Либідь, 2003. – С. 175-179.
2. Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення учнівської молоді: Методичний посібник / За редакцією Тименка М.П. – К.: 1996. – 268 с.
3. Зязюн І.А. Вузівська підготовка педагога до профільного навчання учнів старших класів // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми / Зб. наук. пр. – Київ – Вінниця, 2004. – 503 с.
4. Павлютенков Е.М. Профессиональная ориентация учащихся. – К.: Радянська школа, 1983. – 152 с.

Матеріал надійшов до редакції 11.11.2006 р.

Поддячий Н.И. Ориентация старшеклассников на профессиональную деятельность.

В статье проанализированы проблемы формирования задач и содержания ориентации старшеклассников на будущую профессиональную деятельность в системе общего среднего образования, а также раскрыты направления создания просветительно-научной системы профессиональной деятельности, которая обеспечена научно-методическим сопровождением.

Piddyachiy M.I. Orienting senior students to Professional activity.

The article analyzes the problem of the tasks and contents forming of senior students' orientation to the professional activity in the system of compulsory secondary education. The ways of creation of the educational scientific systems of the professional activity provided for scientific methodological supplement are highlighted.